

การพัฒนาความร่วมมือแก้ไขปัญหาความยากจน พัฒนาสังคมและสุขภาวะจังหวัดมหาสารคาม ระยะที่ 1 (ปี 2554)

A collaboration for solving problem of poverty, social development and happiness condition, Maha Sarakam Province, Phase 1 (2011)

ฉลาด จันทรสัมบัติ¹, พิสิฐ บุญไชย², ศักดิ์เจริญ ภาณุตานนท์³, สุรเชต น้อยฤทธิ์⁴, ประจักษ์ อาษาธอง⁵, ทานตะวัน สิงห์แก้ว⁶
Chalard Chantarasombat¹, Pisit Boonchai², Sukchalearn Prawaputanon³, Surachet Noylit⁴,
Prajuk Asatong⁵, and Tantawan Singkeaw⁶

บทคัดย่อ

โครงการพัฒนาความร่วมมือแก้ไขปัญหาความยากจน พัฒนาสังคมและสุขภาวะจังหวัดมหาสารคามระยะที่ 1 (ปี 2554) ได้ดำเนินการตั้งแต่เดือนมีนาคม 2554 สิ้นสุดโครงการเดือนกุมภาพันธ์ 2555 หน่วยงานหลักประกอบด้วย ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) หน่วยวิจัยและพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนและการจัดการความรู้ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม องค์การบริหารส่วนตำบลนาข่า อำเภอวาปีปทุม องค์การบริหารส่วนตำบลพระธาตุ อำเภอนาคู องค์การบริหารส่วนตำบลหนองโพธิ์ อำเภอนาเชือก องค์การบริหารส่วนตำบลเลิงแฝก อำเภอกุดรัง องค์การบริหารส่วนตำบลเหล่าดอกไม้ อำเภอชื่นชม องค์การบริหารส่วนตำบลเขว้าใหญ่ อำเภอกันทรวิชัย และคณะทำงานขับเคลื่อนนโยบายแก้ไขปัญหาความยากจนของจังหวัดมหาสารคาม ความมุ่งหมายของการวิจัย 1) เพื่อสร้างกลไกภาคีความร่วมมือพัฒนาแก้ปัญหาความยากจนพัฒนาสังคมและสุขภาวะที่เหมาะสมกับท้องถิ่น 2) เพื่อพัฒนาระบบฐานข้อมูลจากฐานชุมชนสู่การกำหนดเชิงนโยบายเพื่อการพัฒนาในระดับต่าง ๆ 3) เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ จัดการองค์ความรู้ของชุมชนสู่การแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาวะ และ 4) เพื่อส่งเสริมสนับสนุนภาคีในการแก้ไขปัญหาความยากจนตามความต้องการของชุมชน พื้นที่ดำเนินการวิจัยใน 6 อำเภอ 6 ตำบล 12 หมู่บ้าน ในจังหวัดมหาสารคาม กลุ่มเป้าหมาย คือ ครุเวรต้นแบบ จำนวน 202 ครอบครัว โดยใช้กระบวนการดำเนินงานการวิจัยและพัฒนาโดยประยุกต์ใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ขั้นตอนดำเนินงาน 1) การสำรวจข้อมูลสภาพปัจจุบันปัญหา 2) การวิเคราะห์ข้อมูล 3) การจัดทำแผนแบบมีส่วนร่วม 4) ปฏิบัติตามแผนและปรับปรุง 5) ติดตามประเมินผล 6) พัฒนาศักยภาพยกระดับองค์ความรู้และ 7) สรุปบทเรียนและแลกเปลี่ยนเรียนรู้เครื่องมือ 2 ชนิด คือ 1) เครื่องมือในการพัฒนาเพื่อให้เกิดนวัตกรรม

รองศาสตราจารย์ ดร.,¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.,² อาจารย์^{3,4} นักพัฒนา⁵ และนักวิจัย⁶ ของหน่วยวิจัยและพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนและการจัดการความรู้ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Associate Prof Professor Dr.,¹ Assistant Prof Professor Dr.,² Lectures^{3,4} Developer⁵ and Researcher⁶ in Research Unit and Development of Community Strength and Knowledge Management, Faculty of Education, Mahasarakham University

เรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ได้แก่ สมุดบันทึกบัญชีครัวเรือน แผนพัฒนาคุณภาพชีวิต คู่มือการปฏิบัติงาน คู่มือแผนชุมชน และคู่มือการจัดทำข้อมูลสุขภาพชุมชน 2) เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบประเมินตัวชี้วัดความสำเร็จการดำเนินงานผลการดำเนินงานปรากฏผลดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การกำหนดประเด็นและวางแผนแบบมีส่วนร่วม ระหว่างเดือนมีนาคม ถึงเดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2554 การดำเนินงานประกอบด้วย การจัดเตรียมกลไกการทำงานโครงการ การพัฒนาตัวชี้วัดกำหนดเกณฑ์การประเมิน การจัดทำเอกสารและคู่มือการปฏิบัติงาน ผลปรากฏว่ามีภาคีความร่วมมือร่วมเป็นกลไกการดำเนินงานระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน สามารถพัฒนาตัวชี้วัดเพื่อประกอบการประเมินผลการดำเนินงาน การจัดทำเอกสารคู่มือในการดำเนินงาน ประกอบด้วย คู่มือบัญชีรายรับ-รายจ่าย คู่มือแผนพัฒนาคุณภาพชีวิต คู่มือแผนแม่บทชุมชนคู่มือแผนสุขภาพ แผนผัง และแผนป้ายประชาสัมพันธ์โครงการ

ขั้นตอนที่ 2 การปฏิบัติให้เป็นจริง ระหว่างเดือนมิถุนายนถึงเดือนกันยายน 2554 ได้ผลการดำเนินงานได้ประชุมชี้แจงระดับจังหวัด 1 ครั้ง ได้จัดให้มีการลงนามบันทึกความร่วมมือ (MOU) อบรมวิทยากรกระบวนการฝึกปฏิบัติการทำบัญชีครัวเรือน แผนพัฒนาคุณภาพชีวิต แผนชุมชน และแผนที่สุขภาพะ ส่วนใหญ่มีความรู้ความสามารถในการใช้คู่มืออย่างถูกต้องมีฐานข้อมูลรายรับรายจ่ายบัญชีครัวเรือน

ขั้นตอนที่ 3 การสรุปสะท้อนผล ระหว่างเดือนตุลาคมถึงธันวาคม 2554 ผลการดำเนินงานมีการวิเคราะห์บัญชีรายรับ-รายจ่ายระดับครัวเรือนต้นแบบ สามารถบันทึกบัญชีรายรับรายจ่ายทุกวันเป็นกิจวัตรประจำวัน มีการวิเคราะห์วางแผนชีวิตตนเองได้มีแผนพัฒนาอาชีพตนเอง มีการบรรจุเข้าในแผนพัฒนา 3 ปี (พ.ศ. 2555-2557) ขององค์กรส่วนท้องถิ่นเป้าหมายงบประมาณ 450,000 บาท และมีการแสวงหาความรู้ศึกษาดูงาน มีการจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพชีวิต แผนแม่บทชุมชนสู่การปฏิบัติ

ขั้นตอนที่ 4 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ระหว่างเดือนมกราคม ถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2555 ได้สนับสนุนงบประมาณให้ดำเนินการโครงการนำร่อง โครงการละ 20,000 บาท ดำเนินการประชาสัมพันธ์โครงการ ผ่านทางwebsite และมีโครงการที่เด่น ๆ ได้แก่ โครงการ 2 ไร่ไม่ยาก ไม่จน โครงการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว ส.3วัง โครงการรวมซื้อรวมขายบ้านดงน้อย โครงการจัดสร้างศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้าน ส.3วังมีตัวชี้วัดความสำเร็จตามตัวบ่งชี้ในภาพรวมหลังดำเนินการสูงกว่าก่อนดำเนินการ

ปัจจัยแห่งความสำเร็จจากการดำเนินงานได้แก่ การแสวงหารูปแบบกลไกภาคีความร่วมมือในระดับพื้นที่ในการสนับสนุนการพัฒนา และบูรณาการแผนพัฒนาขององค์กรภาคีสู่การปฏิบัติที่สอดคล้องกับแผนของชุมชน นำวิธีคิดวิธีปฏิบัติและการให้คุณค่า ซึ่งเป็นผลจากการปฏิบัติจริงของครอบครัวต้นแบบสู่การปรับปรุงพัฒนางานขององค์กรได้

ปัจจัยแห่งความล้มเหลวได้แก่การขาดการประสานงานที่ดีในการทำงาน ขาดจิตสำนึกที่ดี การเสียสละ และจิตอาสาเพื่อพัฒนาชุมชน

แนวทางการดำเนินงานในระยะต่อไป ควรครอบครัวต้นแบบนำแผนชีวิตลงสู่การปฏิบัติให้เป็นรูปธรรม ทุกแผนงานกิจกรรมให้มีการเวทีติดตามความก้าวหน้าต่อเนื่อง ควรขยายจำนวน

ครอบครัวเข้าร่วมโครงการดำเนินการเพิ่มขึ้นเชื่อมประเด็นการแก้ปัญหานี้ของเกษตรกรพัฒนาสถาบันการเงินชุมชน ควรใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมดำเนินการต่อไป

คำสำคัญ : การพัฒนาความร่วมมือแก้ไขปัญหาความยากจน, การพัฒนาสังคม, สุขภาวะ, ครอบครัวต้นแบบ

Abstract

For project of collaboration for solving problem of poverty, social development and happiness condition, Maha Sarakam Province, Phase 1 (2011), it was implemented from March 2011 to February 2012. The major work units consisted of: 1) the Bank for Agriculture and Agricultural Cooperative (B. A.C.) , 2) the Research and Development of Community Strength and Knowledge Management, Faculty of Education, Maha Sarakam University, 3) Na-ka Sub-district Administrative Organization, Wapeepatoom District, 3) Pratat Sub-district Administrative Organization, Nadoon District, 4) Nongpo Sub-district Administrative Organization, Nacheuk District, 5) Loengfag Sub-district, Goodrang District, 6) Lao-dogmai Sub-district Administrative Organization, Cheunchom District, 7) Kwawyai Sub-district Administrative Organization, Kantarawichai District, and the working group for moving the policy in solving problem of poverty in Maha Sarakam Province. The objectives of this research were: 1) to construct association mechanism of collaboration and development for solving the problem of poverty, developing society, and happiness condition appropriate with locality, 2) to develop data baser system from community into policy determination for development in various levels, 3) to construct learning process, manage body of knowledge in community into solving problem of economic, social, and happiness condition, and 4) to enhance and support the association for solving problem of poverty based on community's need. The implemented areas were in 6 districts, 6 sub-districts, and 12 villages in Maha Sarakam Province. The target group consisted of modeled households for 202 families. Research and Development Process was administered by applying Participatory Action Research (PAR). There were 6 phases of implementation including: 1) the survey information of current situation and problem, 2) data analysis, 3) establishment of plan as participatory, 4) action based on planning and improving, 5) following up and evaluation, 6) potential development for elevating body of knowledge, and 7) conclusion of lesson, and sharing. There were 2 kinds of instrument: 1) the instrument for development for developing the Participatory Learning Innovation including: the household account record, quality of life developmental plan, work practice handbook, community plan handbook, and handbook for organizing information of

community happiness condition, and 2) the instrument for collecting data included the evaluation form of success indicator. The findings of implementation were as follows:

Phase 1: Determination of issues, and participatory planning was implemented from March to May 2011. The implementation included: 1) the preparation of working mechanism for project of the indicator development for determining the evaluation criterion, and 2) the establishment of document and handbook for work practice. The findings were: there were shared associations as mechanism for work implementation in provincial level, district level, sub-district level, and village level. The indicators for evaluating the findings of implementation, were able to be developed. The establishment of handbook for implementation consisted of: 1) the handbook of revenue-expenditure, 2) the handbook of quality of life developmental plan, 3) the handbook of model scheme, 4) the handbook of happiness condition plan, 5) the leaflet, and 6) the advertising board of project.

Phase 2: the practice for being practical was implemented from June to September 2011. There were : 1) the findings of implementation, 2) the conference for informing the provincial level, once, 3) the signing for Memorandum of Understanding (MOU), 4) the training for scholars in practice training process in organizing the household account, 5) the quality of life developmental plan, and 6) the community plan and happiness condition map. Most of them had knowledge and competency in using the handbook correctly. There were data bases of revenue-expenditure for household account.

Phase 3: the conclusions of reflection, was implemented from October to December 2011. For findings of implementation, there were: 1) the analysis of revenue-expenditure account in modeled household level, 2) they were able to record daily revenue-expenditure account as a routine work, 3) they had their life plan analysis and occupational development plan, 4) they were included in 3 years Developmental Plan (2012-2014) of Local Administrative Organization, 5) the target budget was 450,000 baths, 6) there were knowledge search and field trip study, 7) the establishment of quality of life developmental plan, and 6) the community model scheme into real practice.

Phase 4: sharing of knowledge was implemented from January to February 2012. There were supported budget for pilot study implementation, 20,000 baths/project. The public relation was implemented through website. There were prominent projects including: 1) the 2 rais for not being poor or difficult project, 2) the project of S.3 Wang rice seed production, 3) the project in collecting to buy and sell from Ban-gong-noi, 4) the project for constructing the community learning center of Ban S.3 Wang, and 5) the success indicator based on indicators in overall after implementation, was higher than

before implementation.

Factors of success from implementation were: 1) the searching for mechanism model of association for collaboration in area level in the supporting and development, and 2) the integration for developmental plan of association organization into real practice relevant to community plan. The thinking and practicing techniques as well as valuing as the results from real practice of modeled family, were brought for improving and developing the organizational work.

For factors of failures, they were: 1) the lack of good collaboration in working, 2) the lack of good awareness, dedication, and contemplative mind for community development.

For guidelines in next phase implementation, they were: 1) the modeled family brought the life plan into concrete practice, 2) there should be stage for following up the progress continuously in every activity work plan, 3) the number of family participating in implemented project, should be increased, 4) the issues of farmers' debt should be associated, and 5) for financial institute development of community, Participatory Action Research should be administered for future implementation.

Keyword : Collaboration for Solving Problem of Poverty, Social Development, Happiness Condition, Household Level

ภูมิหลัง

หลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ปัจจุบันที่ได้ผ่านการทดลองใช้สมควรที่จะได้น้อมนำมาเป็นหลักของการพัฒนางานที่สำคัญประการหนึ่ง คือ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญานำทางและมุ่งหวังให้สังคมไทยเป็นสังคมที่เข้มแข็ง พึ่งพาตนเองและมีคุณภาพ 3 ด้าน คือ เป็นสังคมคุณภาพ เป็นสังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ และเป็นสังคมสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน ดังนั้นการนำเอาหลักการ ทฤษฎี ปรัชญาไปปฏิบัติให้เป็นจริงเป็นรูปธรรม สมควรจะนำไปสู่การกำหนดเป็นนโยบาย เป้าหมาย การปฏิบัติ ปรับปรุงพัฒนา ขององค์กร หน่วยงาน กลุ่มองค์กร ชุมชนทุกภาคีและผู้มีส่วนได้เสีย ซึ่งสอดคล้องกับพระราชโองการพระราชทานในพิธีพระราชทาน

ปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อวันที่ 18 เมษายน 2503 ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเริ่มจากทรงมีความสนพระราชหฤทัยในงานพัฒนาชนบทได้ถ่ายทอดพระราชดำริของพระองค์ที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าด้วยพระองค์เองผ่านพระบรมราโชวาทแก่บัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาในพระราชทานปริญญาบัตร ทรงชี้ให้เห็นความสำคัญของเกษตรกรรมที่มีต่อเศรษฐกิจของชาติ “เศรษฐกิจของประเทศไทยขึ้นอยู่กับเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ ฉะนั้นท่านต้องระลึกถึงสาระสำคัญยิ่งนี้อยู่เสมอ และช่วยกันฟื้นฟูเกษตรกรรมของประเทศให้เจริญก้าวหน้าไปโดยรวดเร็ว” และพระบรมราโชวาทแก่บัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาในพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยขอนแก่น เมื่อวันที่ 20 ธันวาคม 2516 ได้ทรงดำริว่า “การพัฒนาประเทศจำเป็นต้อง

ต้องนำความสำคัญขั้นต้นมีโครงสร้างพื้นฐาน คือ ความพอเพียงพอมีพอกินพอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัดแต่ถูกต้องตามหลักวิธี เมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพอควรและปฏิบัติได้แล้วจึงค่อยสร้างเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจให้สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป” (ฉลาด จันทรสมบัติ. 2552 : 117-119) และจากการศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านและศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ในรายของนายจันที่ประทุมมา อำเภอยะรัง จังหวัดนครราชสีมา ที่มุ่งเน้นการใช้ที่ดินให้เกิดประโยชน์สูงสุดในที่ดินจำนวน 23 ไร่ ส่งผลให้เกิดนวัตกรรมการแก้ไขความยากจนได้จริงเพราะเป็นการสร้างองค์ความรู้ที่ผ่านการปฏิบัติและเกิดการจัดการความรู้ขยายผลที่เป็นรูปธรรม และของพระมหาสุภาพ เจ้าอาวาสวัดปานาคำ ผู้บริหารศูนย์การเรียนรู้เกษตรกรเพื่อการพึ่งตนเอง ได้พัฒนาแนวคิดหนึ่งไร่ไม่ยาก ไม่งั้นให้เป็นรูปธรรมมากขึ้นโดยเน้นการสร้างองค์ความรู้จริงจากการปฏิบัติ มีการพัฒนาตัวชี้วัดความสำเร็จของประชาชนกลุ่มเป้าหมาย คือ เกษตรกรที่สนใจและที่ต้องการปลดหนี้สินของตนเอง โดยเริ่มจากการสำรวจบัญชีรายรับรายจ่าย และส่งเสริมให้มีการแก้ปัญหาด้วยตนเองในระดับครอบครัว โดยใช้การเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติและมีการจัดการความรู้ของเกษตรกรให้เป็นรูปธรรม สามารถถ่ายทอดขยายผลไปยังเกษตรกรคนอื่นๆ ที่สนใจและมีความมุ่งมั่น (บันทึกสรุปผลการศึกษาดูงานหนึ่งไร่ไม่ยากไม่จนจังหวัดกาฬสินธุ์ วันที่ 31 สิงหาคม 2553)

การรวมตัวของผู้นำที่เป็นทางการกับผู้นำที่ไม่เป็นทางการในระดับหมู่บ้าน ระดับตำบลเพื่อแก้ไขปัญหาด้านสุขภาวะชุมชน โดยประยุกต์ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของหมู่บ้านต้นแบบจึงมีความสำคัญยิ่งมีน้อยทั้งนี้อาจเป็น

เพราะไม่มีกลไกในการจัดการความรู้ให้มีการรวมกลุ่มแก้ไขปัญหาโดยคนในชุมชนเองเพื่อนำไปสู่การรู้จักตนเอง รู้จักทรัพยากร และสามารถจัดการทรัพยากรขั้นพื้นฐานโดยเฉพาะปัจจัย 4 ที่ส่งผลถึงความพอเพียงและความอยู่ดีมีสุขที่เป็นรูปธรรมในพื้นที่เมื่อพิจารณาในระดับตำบล การดำเนินงานด้านสุขภาพ ตลอดทั้งกลไกการสร้าง ความตระหนัก ความร่วมมือในการทำงานร่วมกัน ทั้งผู้นำที่เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มองค์กรชุมชน ผู้รู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่น ยังมีการรวมกลุ่มเพื่อแก้ปัญหาบ่อยเช่นกัน ดังนั้นหน่วยงานทั้งภาครัฐ และเอกชน ต้องมีการทำงานแบบมีส่วนร่วมลักษณะภาคีการพัฒนา โดยให้มีผลลัพธ์ คือ เกษตรกรกลุ่มเป้าหมายของจังหวัดมหาสารคาม ได้รับการแก้ปัญหาความยากจนพัฒนาความสามารถในการจัดการระบบการผลิตของเกษตรกรและสร้างเครือข่ายของจังหวัดมหาสารคาม มีสุขภาวะชุมชนเพื่อที่ดีมีสุขโดยประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงในระดับตำบล และหมู่บ้าน ซึ่งมีภาคีมาทำงานร่วมกันทั้งธนาคารธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรมหาสารคาม มหาวิทยาลัยมหาสารคาม โรงเรียน ชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่น และองค์การบริหารส่วนตำบลได้นำการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และแผนการดำเนินจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อสร้างรูปแบบความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาความยากจนพัฒนาความสามารถในการจัดการระบบการผลิตของเกษตรกรและสร้างเครือข่ายจังหวัดมหาสารคามที่เหมาะสมโดยเกษตรกรพึ่งตนเอง มีการเรียนรู้เป็นกลุ่ม เป็นชุมชน และเพื่อชุมชนเอง ได้เรียนรู้ร่วมกัน หากค้นพบการทำงานแบบมีส่วนร่วมที่เหมาะสมในระดับหมู่บ้าน และระดับตำบล ก็จะสามารถนำไปขยายผลการดำเนินงาน และวางแผนพัฒนางานชุมชนอื่นๆ ในตำบลอื่นๆ

และชุมชนที่มีบริบทใกล้เคียงกันได้มากขึ้นต่อไป

โครงการพัฒนาความร่วมมือแก้ไขปัญหาความยากจนพัฒนาสังคมและสุขภาวะจังหวัดมหาสารคามระยะที่ 1 (ปี 2554) เป็นความร่วมมือกันระหว่างธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ร่วมกับหน่วยวิจัยและพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนและการจัดการความรู้ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม เริ่มดำเนินการตั้งแต่เดือนมีนาคม 2554 ถึง เดือนกุมภาพันธ์ 2555 แบ่งช่วงการดำเนินงานออกเป็น 4 ช่วง โดยมีพื้นที่ดำเนินงานในจังหวัดมหาสารคาม จำนวน 6 อำเภอ 6 ตำบล 12 หมู่บ้าน คือ อำเภอกุตุรงค์ตำบลเลิงแฝก บ้านบัวแก้ว หมู่ที่ 3 , 14 อำเภอนาเชือกตำบลหนองโพธิ์ บ้านหนองบึง หมู่ที่ 3 , 8 อำเภอนาคู ตำบลพระธาตุ บ้านดงน้อย หมู่ที่ 4 , 5, บ้านไต้นหมู่ที่ 8 อำเภอวาปีปทุม ตำบลนาข่า บ้านวังจาน หมู่ที่ 4 , บ้านวังใหม่หมู่ที่ 13, บ้านวังเหนือหมู่ที่ 16 อำเภอกันทรวิชัย ตำบลเขว้าใหญ่ บ้านหินปูน หมู่ที่ 17 อำเภอชื่นชม ตำบลเหล่าดอกไม้ บ้านหนองคู หมู่ที่ 6

ซึ่งในการดำเนินงานระยะที่ 1 (มีนาคม 2554 – กุมภาพันธ์ 2555) มีความมุ่งหวังเพื่อการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับศักยภาพและปัญหาของชุมชนเพื่อนำไปสู่การวางแผนพัฒนาในการแก้ไขปัญหาความยากจนสังคมและสุขภาวะในระยะต่อไป

คำถามการวิจัย

1. รูปแบบการแก้ไขปัญหาความยากจนที่เหมาะสมกับชุมชนควรเป็นอย่างไร
2. ฐานข้อมูลชุมชนจะนำไปสู่การกำหนดนโยบายในการพัฒนาท้องถิ่นอย่างไร
3. การดำเนินแบบบูรณาการเพื่อการ

แก้ไขปัญหาความยากจนเกิดความร่วมมือที่นำไปสู่การปฏิบัติได้หรือไม่

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อสร้างกลไกภาคีความร่วมมือพัฒนาแก้ไขปัญหาความยากจนพัฒนาสังคมและสุขภาวะที่เหมาะสมกับท้องถิ่น
2. เพื่อพัฒนาระบบฐานข้อมูลจากฐานชุมชนสู่การกำหนดเชิงนโยบายเพื่อการพัฒนาในระดับต่าง ๆ
3. เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการองค์ความรู้ของชุมชนสู่การแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาวะ
4. เพื่อให้ภาคีส่งเสริมสนับสนุนเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนตามความต้องการของชุมชน

ความสำคัญของการวิจัย

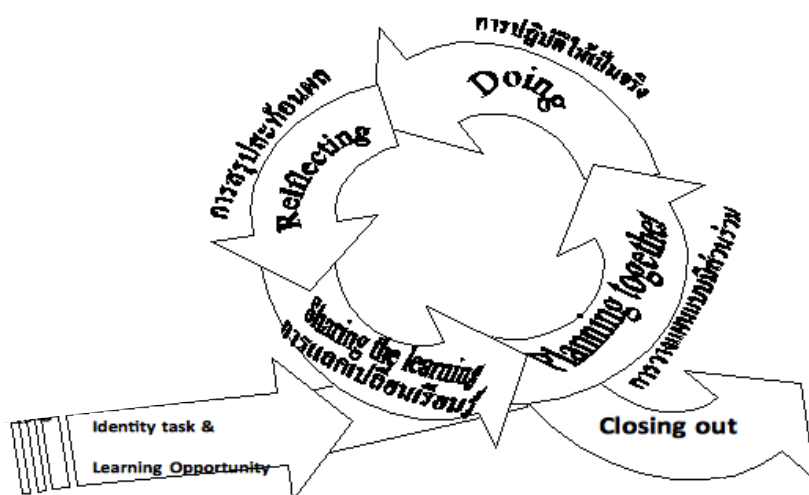
1. ผลการวิจัยทำให้ได้รูปแบบการทำงานแบบมีส่วนร่วมในระดับจังหวัดที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหาความยากจนพัฒนาความสามารถในการจัดการระบบการผลิตของเกษตรกร
2. ผลการวิจัยทำให้เกิดเครือข่ายการเรียนรู้และการจัดการความรู้ในการแก้ไขปัญหาความยากจน พัฒนาความสามารถในการจัดการระบบการผลิตของเกษตรกร ข้ามชุมชน ตำบล อำเภอ จังหวัดและเครือข่ายระดับภาค

กรอบแนวคิดของการวิจัย

ใช้การบริหารโครงการที่เกิดการแก้ไขปัญหาความยากจนร่วมกัน คือ หลักคิด ระเบิดจากภายใน (Inside Out) คือ การกระตุ้นให้การบริหารจัดการภาคชุมชนมีความสามารถในการจัดการตนเอง สามารถกำหนดความต้องการของตนเองได้ เพื่อชักนำ ชดเชย (Supply) และบริหารการชดเชย (Supply) ได้อย่างมีประสิทธิภาพเพิ่ม

ขึ้น (Empowerment) และขณะเดียวกันก็สร้างเงื่อนไขให้จังหวัดและภาคีเครือข่ายได้เรียนรู้ช่องทางในการตอบสนองภาคการผลิต (Demand) ได้ตรงจุด และมีประสิทธิภาพ (Enrichment) โดยใช้การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) 7 ขั้นตอน คือ การเตรียมทีม การศึกษาสภาพปัจจุบันปัญหา และความต้องการ การวางแผนแบบมีส่วนร่วม การปฏิบัติตามแผนและปรับปรุงพัฒนา การสรุปผลการดำเนินงาน และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (ฉลาด จันทรสสมบัติ. 2551: 15) โดยส่งเสริมให้เกษตรกรมีความเชื่อมั่นในการ

เรียนรู้จากการปฏิบัติ (Action Learning) 5 ขั้นตอน คือ การกำหนดเป้าหมาย การวางแผนแบบมีส่วนร่วม การดำเนินการตามแผนปรับปรุงพัฒนา การสรุปสะท้อนผลการปฏิบัติ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกลุ่ม ชุมชน ตำบล อำเภอ และจังหวัด (Chantarasombat C. 2009 : 424-427) จากวิธีการการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ (Action Learning) ทั้ง 6 ประการที่กล่าวมาสามารถเขียนเป็นแผนภาพการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ (Action Learning) ดังภาพประกอบ 1

ภาพประกอบ 1 การเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ (Action Learning)
(ฉลาด จันทรสสมบัติ. 2551 : 224)

ระเบียบวิธีวิจัย

1. พื้นที่การวิจัยพื้นที่ดำเนินการในพื้นที่ 6 อำเภอ 6 ตำบล 12 หมู่บ้าน ของจังหวัดมหาสารคาม ซึ่งได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยใช้ฐานข้อมูลความรู้พร้อมหมู่บ้านเป้าหมายของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรจังหวัดมหาสารคาม ซึ่ง

มีอยู่ 13 อำเภอในจังหวัดมหาสารคาม และสุ่มอย่างง่ายโดยวิธีจับสลาก ได้ 6 อำเภอ ได้แก่ อำเภอนาโพธิ์ อำเภอนาดูน อำเภอนาเชือก อำเภอกันทรวิชัย อำเภอกุดรัง อำเภอชนบท ที่เป็นพื้นที่ในการวิจัย และ มีการประชุมพิจารณาคัดเลือกตำบลที่มีความสนใจเข้าร่วมกิจกรรมของโครงการ วิจัย รวม 6 ตำบล คือ 1) ตำบล

นาข้าว อำเภอวาปีปทุม 2) ตำบลพระธาตุ อำเภอ
นาตูน 3) ตำบลหนองโพธิ์ อำเภอนาเชือก 4)
อำเภอกันทรวิชัย ตำบลเขว้าใหญ่ 5) ตำบลเลิง
แฝก อำเภอกุตุรง 6) ตำบลเหล่าดอกไม้ อำเภอ
ชื่นชม และให้ตำบลพิจารณากลุ่มตัวอย่าง คือ
ครัวเรือนต้นแบบ จำนวน 202 ครัวเรือน

2. กระบวนการดำเนินงานใช้การวิจัยและพัฒนา
โดยประยุกต์ใช้การเรียนรู้จากการปฏิบัติ(Action
Learning) และวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
(Participatory Action Research) เป็น
หลักคือ 1) การสำรวจข้อมูลสภาพปัจจุบัน
ปัญหา 2) การวิเคราะห์ข้อมูล 3) การจัดทำแผน
แบบมีส่วนร่วม 4) ปฏิบัติตามแผนและปรับปรุง
5) ติดตามประเมินผล 6) พัฒนาศักยภาพยก
ระดับองค์ความรู้และ 7) สรุปบทเรียนและแลกเปลี่ยนเรียนรู้

เครื่องมือในการวิจัย มี 2 ลักษณะ คือ 1)
เครื่องมือที่ใช้ในการพัฒนางานเพื่อให้เกิดการ
นวัตกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ได้แก่ สมุด
บันทึกบัญชีครัวเรือน แผนพัฒนาคุณภาพชีวิต
คู่มือการปฏิบัติงาน คู่มือแผนชุมชน และคู่มือ
การจัดทำข้อมูลสถานะชุมชน 2) เครื่องมือใน
การเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบประเมินตัว
ชี้วัดความสำเร็จ ส่วนสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์
ข้อมูล(บุญชม ศรีสะอาด. 2545 : 101-103)
มีความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบน
มาตรฐาน

สรุปผลการวิจัย

1. การสร้างกลไกภาคีความร่วมมือพัฒนา
แก้ปัญหาความยากจนพัฒนาสังคมและสภาวะ
ที่เหมาะสมกับท้องถิ่น ซึ่งมีการประสานความร่วม
มือคณะทำงานการวิจัยของโครงการโดยความ
เห็นชอบจากผู้ว่าราชการจังหวัดมหาสารคาม
และผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งระดับจังหวัด ระดับอำเภอ

และระดับตำบล โดยมีการแต่งตั้งคณะทำงาน
โครงการตามคำสั่งจังหวัดมหาสารคามที่ 918/
2554 เรื่องแต่งตั้งคณะทำงานโครงการรายงาน
การวิจัยโครงการพัฒนาความร่วมมือแก้ไข
ปัญหาความยากจนพัฒนาสังคมและสภาวะ
จังหวัดมหาสารคามระยะที่ 1 (ปี 2554) สั่งณ
วันที่ 27 พฤษภาคม 2554 และคำสั่งจังหวัด
มหาสารคามที่ 2229/2554 เรื่องแต่งตั้งคณะ
ทำงานขับเคลื่อนนโยบายแก้ไขปัญหาความ
ยากจนจังหวัดมหาสารคามโดยเกิดกลไกการ
ดำเนินงาน 3 ระดับ ดังนี้

1.1 ระดับชุมชนมีคณะทำงานที่มา
จากผู้นำท้องที่ ผู้นำท้องถิ่น อาสาสมัคร
สาธารณสุข(อ.ส.ม.) ชุมชนละไม่น้อยกว่า 15
คน มีครอบครัวต้นแบบอาสาสมัครเป็นเป้า
หมายในการพัฒนา จำนวน 176 ครัวเรือน
โดยแต่ละครัวเรือนมีกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกัน
ผ่านการใช้บัญชีครัวเรือน แผนพัฒนาคุณภาพ
ชีวิต ข้อมูลสถานะชุมชน เป็นเครื่องมือในการ
แก้ไขปัญหาคความยากจนทั้งในระดับครอบครัว
และระดับชุมชน

1.2 หน่วยงานภาคีในระดับพื้นที่ตำบล
อำเภอ เช่น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.)
เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนงานทั้งในส่วน
ของการบูรณาการแผนงาน สนับสนุนบุคลากร
สนับสนุนงบประมาณ โรง เรียนสนับสนุนบุคลากร
เป็นวิทยากร และเป็นที่ปรึกษาในการจัดบันทึก
บัญชีครัวเรือน การวิเคราะห์ข้อมูลและสถานที่
จัดกิจกรรมในบางโอกาส โรงพยาบาลส่งเสริม
สุขภาพตำบล (รพ.สต.) สนับสนุนบุคลากร
เข้าร่วมกิจกรรม และบูรณาการแผนด้านสุข
ภาวะชุมชนสำนักงานเกษตรอำเภอ สำนักงาน
พัฒนาชุมชนอำเภอ ธนาคารเพื่อการเกษตรและ
สหกรณ์การเกษตรสำนักงานสาขาในพื้นที่ ส่ง
เสริมสนับสนุนกระบวนการดำเนินงาน ทั้งใน

ส่วนของบุคลากรให้ความรู้วิชาการงบประมาณและบูรณาการแผนงานไปสู่การปฏิบัติ

1.3 หน่วยงานภาคีระดับจังหวัดส่งเสริมสนับสนุนแผนงาน บุคลากร งบประมาณ และขับเคลื่อนการดำเนินงานระดับนโยบาย เช่น สำนักงานจังหวัด สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด สนับสนุนให้บุคลากรเป็นคณะทำงานระดับจังหวัด สำนักงานตรวจบัญชีสหกรณ์จังหวัด สนับสนุนการจัดพิมพ์บัญชีครัวเรือน สำนักงานพาณิชย์จังหวัด สนับสนุนงบประมาณจัดซื้อเครื่องบดหอยเชอร์รี่สำหรับผลิตอาหารปลาในแผนแก้ไขปัญหาคาความยากจนตำบลเขว้าใหญ่ สถาบันระดับอุดมศึกษามหาวิทยาลัยมหาสารคาม ทำหน้าที่หน่วยประสานงาน และกองเลขานุการคณะทำงานโครงการ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรจังหวัดมหาสารคามบูรณาการแผนไปสู่การปฏิบัติ เอื้ออำนวยสถานที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้ และกระบวนการดำเนินงานโครงการ

นอกจากนี้เพื่อให้การดำเนินงานโครงการขับเคลื่อนไปตามแผนที่วางไว้และกลไกภาคีมีความเข้าใจกระบวนการ เป้าหมายในการดำเนินงานร่วมกันจึงได้จัดทำข้อตกลงบันทึกพันธสัญญาดำเนินร่วมกับภาคีทุกระดับ ผลการดำเนินงานภายใต้การสร้างกลไกภาคีความร่วมมือแก้ไขปัญหาความยากจน พัฒนาสังคมและสุขภาวะตลาดระยะเวลา 1 ปีที่ผ่านมา ทำให้คณะทำงานได้บทเรียนนำไปสู่การเกิดกลไกการขับเคลื่อนการดำเนินงานในลักษณะภาคีความร่วมมือที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น หากได้มีการส่งเสริมสนับสนุนให้ภาคีเหล่านี้ได้มีกิจกรรมการทำงานร่วมกันอย่างจริงจังอย่างน้อย 3 ปี คณะทำงานมีความมั่นใจเป็นอย่างยิ่งว่า กลไกภาคีดังกล่าวจะนำไปสู่การทำงานเพื่อแก้ไขปัญหาความ

ยากจนพัฒนาสังคม และสุขภาวะได้อย่างเข้มแข็งและยั่งยืนได้

2. การพัฒนาระบบฐานข้อมูลจากฐานชุมชนสู่การกำหนดเชิงนโยบายเพื่อการพัฒนาในระดับต่าง ๆ มีระบบฐานข้อมูลการปฏิบัติงานจริง โดยชุมชนมีส่วนร่วมจัดทำอยู่ทุกพื้นที่ที่ดำเนินงาน ซึ่งมีการจัดเก็บข้อมูลอยู่ในหลายรูปแบบ ได้แก่ เอกสาร Hard Copy ไฟล์อิเล็กทรอนิกส์ โปรแกรมสำเร็จรูปบันทึกบัญชีครัวเรือน และพัฒนาเป็นเว็บไซต์โครงการ <http://health.drchalard.com> โดยมีรายละเอียด ประกอบด้วยข้อมูลรายรับรายจ่ายแผนที่สุขภาวะชุมชน ผลการประเมินก่อนพัฒนาแล้วนำข้อมูลดังกล่าวไปสู่การวิเคราะห์ สังเคราะห์เพื่อกำหนดนโยบายและแผนงานแบบมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาความยากจน พัฒนาสังคมและสุขภาวะในรูปของแผนพัฒนาคุณภาพชีวิตแผนแม่บทชุมชนเพื่อการแก้ไขปัญหาความยากจน พัฒนาสังคมและสุขภาวะแผนการแก้ไขปัญหาความยากจน นำร่อง บัญชีครอบครัวต้นแบบและรายการหนี้สิน ผลการประเมินหลังพัฒนา

ซึ่งระบบฐานข้อมูลดังกล่าวได้เชื่อมโยงให้อยู่ในระบบฐานข้อมูลสารสนเทศของหน่วยงานกลไกภาคีการดำเนินงานในทุกระดับชุมชน ตำบล อำเภอ และจังหวัด แผนการแก้ไขปัญหาความยากจนทุกพื้นที่ ได้ผลักดันให้ไปบรรจุไว้ในแผนพัฒนาท้องถิ่น แผนพัฒนา 3 ปี ของอปท. และผลการดำเนินงานในปีที่ 1 แผนแก้ไขปัญหาคาความยากจนพัฒนาสังคม และสุขภาวะได้ถูกบรรจุไว้ในข้อบัญญัติงบประมาณรายจ่ายปี 2555 รวมจำนวนงบประมาณ 450,000 บาท ประกอบด้วย ตำบลเลิงแฝก จำนวน 50,000 บาท ตำบลหนองโพธิ์จำนวน 50,000 บาท ตำบลพระธาตุจำนวน 50,000 บาท ตำบลนาข่า 100,000 บาท และตำบลเหล่าดอกไม้ 100,000 บาท

3. การสร้างกระบวนการเรียนรู้ จัดการองค์ความรู้ของชุมชนสู่การแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาวะจังหวัดมหาสารคามมีกระบวนการเรียนรู้สู่การปฏิบัติของภาคีความร่วมมือแก้ไขปัญหาความยากจน พัฒนาสังคม และสุขภาวะที่เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น โดยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยมีขั้นตอนกระบวนการดำเนินงานและผลการปฏิบัติที่สำคัญ ดังนี้

3.1 การสำรวจข้อมูลสภาพปัจจุบัน ปัญหาในประเด็นบัญชีครัวเรือน ข้อมูลสุขภาวะชุมชน

3.2 การวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อนำไปสู่การวางแผนเพื่อแก้ไขปัญหาในระดับครัวเรือน ผ่านแผนพัฒนาคุณภาพชีวิต และระดับชุมชน ผ่านแผนแม่บทชุมชนเพื่อการแก้ไขปัญหาความยากจน พัฒนาสังคมและสุขภาวะ

3.3 การจัดทำแผนแบบมีส่วนร่วมผ่านการดำเนินการเวทีประชาพิจารณ์แผนแม่บทชุมชนเพื่อการแก้ไขปัญหาความยากจน พัฒนาสังคมและสุขภาวะ นำไปสู่การรับรู้เป้าหมายในการดำเนินงานร่วมกันแสวงหาความร่วมมือดำเนินงานทั้งภายในและภายนอกเกิดกิจกรรมแก้ไขปัญหาความยากจนนาร่อง มีอาสาสมัครครอบครัวต้นแบบ

3.4 ปฏิบัติตามแผนและปรับปรุงคณะทำงานได้กระตุ้นส่งเสริมสนับสนุนให้แต่ละพื้นที่ได้ดำเนินงานตามแผนของแต่ละพื้นที่ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลายสรุปผลการดำเนิน ได้ดังนี้

3.4.1 ตำบลเลิงแฝก ครอบครัวต้นแบบมีแผนและปฏิบัติการ การลดรายจ่ายฟุ่มเฟือยของตนเองได้ เช่น มีแปลงผัก ปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูกเกิดแปลงเกษตรปลูกพันธุ์อ้อย จำนวน 7 ครอบครัวเกิดกิจกรรม

ธนาคารแรงงานระดับหมู่บ้าน จำนวน 1 กลุ่มมีกิจกรรมการสัจจะออมทรัพย์ในชุมชน ครอบครัวต้นแบบเป็นสมาชิกทุกครอบครัวและกิจกรรมรวมกลุ่มผลิตชีวภาพลดต้นทุนการผลิตของคนในชุมชน

3.4.2 ตำบลหนองโพธิ์ พบว่าแต่ละครอบครัวต้นแบบมีแผนและปฏิบัติการ การลดรายจ่ายฟุ่มเฟือยของตนเองได้ เช่น มีแปลงผัก ปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูกเกิดแปลงเกษตรเศรษฐกิจพอเพียง จำนวน 4 ครอบครัวเกิดกิจกรรมการเรียนรู้นอกชุมชนระดับหมู่บ้าน จำนวน 1 ครั้งมีกิจกรรมการสัจจะออมทรัพย์ในชุมชน ครอบครัวต้นแบบเป็นสมาชิกทุกครอบครัว กิจกรรมฟื้นฟูป่าในวัด เพื่อฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม และสร้างความสามัคคีปรองดองของคนในชุมชน

3.4.3 ตำบลพระธาตุ พบว่าแต่ละครอบครัวต้นแบบมีแผนและปฏิบัติการ การลดรายจ่ายฟุ่มเฟือยของตนเองได้ เกิดศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง จำนวน 62 ครอบครัวเกิดศูนย์เรียนรู้ระดับหมู่บ้าน จำนวน 3 แห่ง เกิดเครือข่ายกลุ่มอาชีพ เพื่อสร้างงานสร้างรายได้ขยายสู่ตำบลข้างเคียงมีจำนวน 9 กลุ่ม กิจกรรมฟื้นฟูการรณรงค์เฝ้าติดตามต่อช้าง้าว เพื่อลดต้นทุนการผลิต และสร้างความสามัคคีปรองดองของคนในชุมชนในตำบลเกิดกิจกรรมรวมซื้อรวมขายในชุมชนเกิดกิจกรรมอบรมความรู้เรื่องโรคติดต่อโรคไม่ติดต่อโดยการประสานร่วมมือกับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลและโรงพยาบาลอำเภอนาดูนกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขรวมกลุ่มกันตรวจคัดกรองเบาหวานตามแผนที่สุขภาวะทุก 3 เดือน

3.4.4 ตำบลนาข่า ครอบครัวต้นแบบมีแผนและปฏิบัติการ การลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ เกิดศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง จำนวน 12 ครอบครัวเกิดศูนย์เรียนรู้ระดับหมู่บ้าน จำนวน

1 แห่ง มีเครือข่ายปลูกยางพารา เพื่อสร้างงานสร้างรายได้ ขยายสู่ตำบลข้างเคียงมีจำนวน 10 ครอบครัว เกิดเกษตรกรแนวใหม่ 2 ไร่ไม่ยากไม่จน (นายหนา สุดพันธ์) มีกิจกรรมฟื้นฟูการลงแขกเกี่ยวข้าว เพื่อลดต้นทุนการผลิต และสร้างความสามัคคีปรองดองของคนในชุมชน

3.4.5 ตำบลเขว้าใหญ่ อำเภอกันทรวิชัย พบว่าครอบครัวต้นแบบมีแผนและปฏิบัติการ การลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ เกิดศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงระดับหมู่บ้าน จำนวน 1 แห่ง มีการรวมกลุ่มวิเคราะห์ปัญหาชีวิตรื้อวนนำไปสู่การลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ให้กับสมาชิกในชุมชน เช่น การลดต้นทุนเลี้ยงปลาในกระชังด้วยการผลิตอาหารปลาจากหอยเชอรี่ การรวมกลุ่มเพื่อการแก้ไขปัญหาของชุมชนการจัดตั้งกองทุนพันธุ์ข้าวเพื่อช่วยเหลือผู้ประสบภัยจากปัญหาน้ำท่วม การเพิ่มมูลค่าและสร้างรายได้จากศักยภาพของชุมชน เช่น การเพาะเห็ดเพื่อลดรายจ่าย

3.4.6 ตำบลเหล่าดอกไม้ อำเภอชื่นชม พบว่าแต่ละครอบครัวมีแผนและปฏิบัติการ การลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ เกิดแปลงศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง จำนวน 25 แห่ง มีการรวมกลุ่มวิเคราะห์ปัญหาชีวิตรื้อวนนำไปสู่การลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ให้กับสมาชิกในชุมชน เกิดความตระหนักต่อตนเองในการแก้ไขปัญหาความยากจน จากผลการวิเคราะห์ปัญหาชีวิตรื้อวนร่วมกันพบว่า สัดส่วนของรายจ่ายหลักคือการลงทุนในการประกอบอาชีพ และรายจ่ายประจำวันเช่น ค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษาของบุตร ค่าอาหาร ชาวบ้านเห็นว่าควรให้ความสำคัญกับการลดค่าใช้จ่ายในการประกอบอาชีพ เช่นลดต้นทุนในการทำนา เลี้ยงสุกรการเย็บถุง (ชาวบ้านนำกระสอบ มาตัด และเย็บเป็นกระเปาะสำหรับใส่สิ่งของ) ส่วนค่าใช้จ่าย

เกี่ยวกับการศึกษาของบุตร ส่วนรายจ่ายด้านอาหารนั้นลดได้ยากชาวบ้านมีทัศนะว่า การลดค่าใช้จ่าย ควรจะใช้แนวทางเกษตรปลอดภัยเคมี การเกษตรแบบผสมผสาน จึงเป็นแรงจูงใจให้มีการเดินทางไปศึกษาดูงานเกี่ยวกับเกษตรผสมผสาน และเศรษฐกิจพอเพียง

3.5 ติดตามประเมินผลคณะทำงาน ได้จัดกระบวนการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมประชุมติดตามความก้าวหน้าในการดำเนินงานทั้งในภาพรวม และระดับพื้นที่อย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ บทเรียน และแสวงหาทางออกการแก้ไขปัญหา ร่วมกัน นอกจากนี้ยังมีการประเมินผลตามตัวชี้วัดก่อน และหลังการพัฒนา ทำให้คณะทำงานและกลุ่มเป้าหมายได้ทราบสถานการณ์และความเคลื่อนไหวการดำเนินงานนำไปสู่การวางแผนพัฒนาถ่ายทอดขยายผล

3.6 พัฒนาศักยภาพยกระดับองค์ความรู้กลุ่มเป้าหมาย คือ อบรบวิทยากรกระบวนการฝึกอบรบและศึกษาดูงาน ตามประเด็นที่สอดคล้องกับบริบทและความต้องการของชุมชน คือ ตำบลเลิงแฝก ตำบลหนองโพธิ์ ตำบลพระธาตุ และตำบลนาข่า ฝึกอบรมและศึกษาดูงานเรื่องการแก้หนี้ แก้นวนวิถีพอเพียง ณ ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงพอแสง มโนลัย ตำบลดงคลังน้อย อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ส่วนตำบลเขว้าใหญ่ ฝึกอบรมการทำอาหารปลา และศึกษาดูงาน ณ สมาพันธ์ผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกราม อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์ และศูนย์การเรียนรู้บ้านดอนมัน ตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม สำหรับตำบลเหล่าดอกไม้ อำเภอชื่นชม ฝึกอบรมการทำอาหารหมู และศึกษาดูงานการทำเกษตรผสมผสาน ณ ตำบลโนนแดง อำเภอบรบือ และตำบลตลาดม่วง อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคามผลจากการ

อบรมและศึกษาดูงานในแต่ละพื้นที่ ส่งผลให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความรู้ความเข้าใจเนื้อหาการอบรม และมีความพึงพอใจอยู่ในระดับที่ดีมาก มีทักษะและเกิดความตระหนักในการบันทึกบัญชีครัวเรือนแสวงหาช่องทางหารายได้รายจ่ายเพิ่มรายได้ในครัวเรือน และมีการรวมกลุ่มเพื่อดำเนินกิจกรรมที่นำไปสู่การแก้ไขปัญหาของชุมชน

3.7 สรุปบทเรียนและแลกเปลี่ยนเวทีสรุปบทเรียนและนำเสนอผลการดำเนินงานความร่วมมือแก้ไขปัญหาความยากจนพัฒนาสังคมและสุขภาวะระยะที่ 1 (ปี 2554) ขั้นตอนและวิธีการดำเนินงานเน้นการนำเสนอผลการดำเนินงานถึงผลสำเร็จ บทเรียนสำคัญ ปัญหาอุปสรรค และแผนการดำเนินงานต่อเนื่อง ประกอบกับการแลกเปลี่ยนประสบ การณ์และให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะโดยนักวิชาการผลการดำเนินงานทำให้ได้ทราบผลการดำเนินงานถึงผลสำเร็จ บทเรียนสำคัญ ปัญหาอุปสรรค และแผนการดำเนินงานต่อเนื่อง

4. ภาคีส่งเสริมสนับสนุนเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนตามความต้องการของชุมชนเกิดภาคีส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน พัฒนาสังคมและสุขภาวะตามความต้องการของชุมชน โดยผ่านองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) จากกระบวนการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติโดยมีขั้นตอนกระบวนการดำเนินงานและผลการปฏิบัติที่สำคัญ ดังนี้

4.1 การวางแผนแบบมีส่วนร่วมการดำเนินงานที่ผ่านมาคณะทำงานได้เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการแก้ไขปัญหาความยากจน พัฒนาสังคมและสุขภาวะ โดยเริ่มจาก การศึกษาข้อมูลสภาพปัจจุบันปัญหาชุมชนและการวิเคราะห์ข้อมูล เป็นกลไกหลักให้เกิดการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย โดยใช้เครื่องมือหลายชนิดประกอบ ด้วยบัญชีครัว

เรือนมาวิเคราะห์เพื่อแก้ไขปัญหาในระดับครัวเรือน เพื่อวางแผนพัฒนาคุณภาพชีวิต ในส่วนของการแก้ไขปัญหาในระดับชุมชนก็จะใช้แผนที่สุขภาวะชุมชน และแผนแม่บทชุมชน จากผลการใช้วิธีการดังกล่าวนำไปสู่การเกิดการทำงานแบบบูรณาการระหว่างภาคีเครือข่ายทั้งในส่วนของบ ปรมะณ ทรัพยากร นำไปสู่การขับเคลื่อนงานของแผนการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนของชุมชนเป้า หมายได้

4.2 การปฏิบัติให้เป็นจริงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างยิ่งที่ส่งผลให้ภาคีหนุนเสริมแผนการแก้ไขปัญหาความยากจน พัฒนาสังคมและสุขภาวะได้ใช้วิธีการปฏิบัติตามแผนและปรับปรุงเป็นเครื่องมือและกลไกนำไปสู่การปฏิบัติงานให้เป็นจริง โดยการกระตุ้นและส่งเสริมให้คณะทำงานในระดับต่างๆ ชุมชนเป้าหมายได้มีการวางแผนปฏิบัติ การแบบมีส่วนร่วม ลงมือปฏิบัติตามแผน และปรับปรุงแผนให้สอดคล้องกับสถานการณ์ เช่น ตำบลเขว้าใหญ่ ดำเนินงานตามแผนแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยการเพาะเห็ดเพื่อรายจ่าย โดยไม่รบกวนงบประมาณจากหน่วยงานภาครัฐและโครงการ เพราะจากการวิเคราะห์ข้อมูลรายรับรายจ่ายพบว่า ปริมาณของเห็ดที่ชาวบ้านต้องซื้อมาบริโภคทุกวัน และจากการศึกษาดูงานทำให้ชาวบ้านได้รู้จักวิธีการเพาะเห็ดจากวัตถุดิบที่หาได้ในชุมชน ตำบลหนองโพธิ์ ร่วมกันระดมทุนจากชาวบ้านเพื่อขับเคลื่อนแผนการแก้ไขปัญหาความยากจนในประเด็นเดียวกัน จากกรณีใน 2 ตำบล จะเห็นได้ว่าหลังจากที่มีการปฏิบัติงานตามแผนไประยะหนึ่ง ชุมชนก็จะมีการปรับปรุงแผนเพื่อให้สามารถปฏิบัติให้เป็นจริงได้

4.3 การสรุปสะท้อนผลเบื้องต้น ประกอบขั้นตอนที่ 3 ของการเรียนรู้จากการปฏิบัติ ซึ่งใช้เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหา

ความยากจน พัฒนาสังคมและสุขภาวะ โดยผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ ด้วยการพัฒนาศักยภาพยกระดับองค์ความรู้ การฝึกอบรมและศึกษาดูงาน และติดตามประเมินผลที่นำไปสู่การสนับสนุนกระบวนการดำเนินแก้ไขปัญหาคความยากจน โดยเฉพาะการกระตุ้นและส่งเสริมให้ครอบครัวต้นแบบเกิดความตระหนักในการจัดทำบัญชีครัวเรือน ตระหนักและเล็งเห็นความสำคัญการทำการเกษตรตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง นำไปสู่การรวมกลุ่มเพื่อลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ในชุมชน เช่น การรวมกลุ่มผลิตพันธุ์ข้าวในพื้นที่ตำบลนาข่า การรวมกลุ่มเพื่อทำเกษตรผสมผสานในพื้นที่ตำบลเหล่าดอกไม้ พื้นที่ฟูและการรณรงค์ไถกลบตอซังข้าว เพื่อลดต้นทุนการผลิต และสร้างความสามัคคีปรองดองของคนในชุมชนในตำบลกิจกรรมรวมซื้อรวมขายในชุมชนในพื้นที่ตำบลพระธาตุ นำไปสู่การเชื่อมโยงประสานงบประมาณ ความร่วมมือ ทวิพยากร เกิดภาคีส่งเสริมสนับสนุนเพื่อแก้ไขปัญหาคความยากจนตามความต้องการของชุมชนระหว่างหน่วยงานทั้งในระดับตำบล อำเภอ และจังหวัด

4.4 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้มีการจัดกิจกรรมสรุปบทเรียนและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในระดับชุมชน ตำบล อำเภอ และข้ามอำเภออย่างต่อเนื่องถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาคความยากจนแบบบูรณาการได้ เนื่องจากชุมชนจะได้มีโอกาสสรุปบทเรียนตนเองและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับพื้นที่อื่นๆ รวมทั้งหน่วยงานราชการ นักวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชน ส่งผลให้เกิดการแข่งขันและพัฒนาตนเอง นำไปสู่การปรับปรุงแผนงานให้เอื้อต่อกระบวนการทำงานให้สำเร็จตามเป้าหมาย ตลอดจนผู้บริหารระดับสูงได้รับทราบผลสำเร็จ ปัญหาอุปสรรค แนวทางแก้ไข และแผนพัฒนาต่อเนื่อง นำไปใช้ในกระบวนการตัดสินใจ

และหนุนเสริมให้เข้าสู่ระดับนโยบายของชุมชน และท้องถิ่นต่อไปได้กล่าวได้ว่าผลการดำเนินงานในระยะที่ 1 ปี 2554 องค์กรภาคีสามารถเข้ามาส่งเสริมสนับสนุนแผนการแก้ไขปัญหาความยากจน พัฒนาสังคมและสุขภาวะของชุมชนเป้าหมายได้ โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปต.) และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ซึ่งได้เข้ามามีบทบาทในการสนับสนุนส่งเสริมและเชื่อมโยงกระบวนการดำเนินงานตามภารกิจงานขององค์กรได้

อภิปรายผล

ผลการศึกษา โครงการพัฒนาความร่วมมือแก้ไขปัญหาคความยากจน พัฒนาสังคมและสุขภาวะจังหวัดมหาสารคามระยะที่ 1 (ปี 2554) มีความสอดคล้องกับ แนวคิดเกี่ยวกับความยากจน การพัฒนาเศรษฐกิจสังคม และสุขภาวะ มีผู้ศึกษาและนักวิชาการได้มีข้อเขียนหรือนำเสนอไว้หลายท่าน หลายองค์กร มีประเด็นที่ต้องพิจารณา ดังนี้

1. ประเด็น ความหมายของความยากจน ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความยากจน วิธีการแก้ปัญหาคความยากจน กล่าวคือ การดำเนินงานโครงการนี้ได้ยึดกรอบการดำเนินงานโดยการสร้างกลไกภาคีความร่วมมือพัฒนาแก้ปัญหาคความยากจน พัฒนาสังคมและสุขภาวะที่เหมาะสมกับท้องถิ่น การดำเนินงาน จึงเกิดกลไกภาคีความร่วมมือพัฒนาแก้ไขปัญหาคความยากจนพัฒนาสังคมและสุขภาวะ โดยมีการแต่งตั้งคณะทำงานโครงการตามคำสั่งจังหวัดมหาสารคามที่ 98 / 2554 เกิดกลไกการดำเนินงาน คือ

1.1. ระดับชุมชนมีคณะทำงานที่มาจากผู้นำท้องที่ ผู้นำท้องถิ่น อาสาสมัครสาธารณสุข (อ.ส.ม.) ชุมชน การมีครอบครัวต้นแบบอาสาสมัครเป็นเป้าหมายในการพัฒนา การกำหนด

กิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันผ่านการใช้บัญชีครัวเรือน การแผน พัฒนาคุณภาพชีวิต การค้นหาข้อมูลสุขภาวะชุมชน เป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาความยากจน ทั้งในระดับครอบครัวและระดับชุมชน

1.2 หน่วยงานภาคีในระดับพื้นที่ ตำบล อำเภอ เช่น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนงาน ทั้งในส่วนของบูรณาการแผนงาน สนับสนุนบุคลากรสนับสนุน ประมาณ ส่งเสริมสนับสนุน กระบวนการดำเนินงาน ทั้งในส่วนของบุคลากร ให้ความรู้วิชาการ งบประมาณ และบูรณาการแผนงานไปสู่การปฏิบัติ

1.3 หน่วยงานภาคีระดับจังหวัด ส่งเสริมสนับสนุนแผนงาน บุคลากร งบประมาณ และขับเคลื่อนการดำเนินงานระดับนโยบาย เช่น สำนักงานจังหวัด สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด สำนักงานพาณิชย์จังหวัด สถาบันระดับอุดมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม และธนา การเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ การเกษตรจังหวัดมหาสารคาม ภาคีดังกล่าว ได้นำไปสู่การทำงานเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน พัฒนาสังคม และสุขภาวะได้อย่างเข้มแข็งและยั่งยืนได้

ผลการศึกษา สอดคล้องกับแนวคิดของสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (2549 : 114-117) ที่มีแนวคิดว่า ความยากจนอาจมาจากปัจเจกบุคคล จะส่งผลไปสู่ระดับครอบครัว ชุมชน การค้นหาข้อมูลเรื่องนี้ จำเป็นต้องศึกษาข้อมูลให้คนในชุมชนต้องรู้จักข้อมูลตนเอง รู้จักครอบครัวตนเอง รู้จักชุมชนตนเอง รู้จักสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตนเอง รู้จักสังคมประเทศ รู้จักสังคมโลก รู้จักความหมายและเส้นแบ่งของความยากจน และรู้จักสาเหตุของความยากจน การมีความรู้

ดังกล่าว จะนำไปสู่การแก้ปัญหาความยากจนได้ตรงจุด และสร้างเกณฑ์วัดผลการพัฒนาแก้ปัญหาต่อไป

ผลการศึกษา สอดคล้องกับแนวคิดและของการศึกษาของจาตุรงค์ บุญรัตนสุนทร และกิตติพัฒน์นพทัตมะดุล (2550 : 253-254) ได้ให้ความสำคัญในเรื่องจุดเน้นของการแก้ปัญหาความยากจนคือ โดยการเพิ่มรายได้จากตัวชีวิตมหภาค เช่น ผลผลิตทั้งหมดรวมประชาชาติต่อหัวการลงทุนขนาดใหญ่ด้านกายภาพและการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน

2. การพัฒนาระบบฐานข้อมูลจากฐานชุมชนสู่การกำหนดเชิงนโยบายเพื่อการพัฒนา ระดับต่าง ๆ การมีระบบฐานข้อมูลการปฏิบัติจริงโดยชุมชนมีส่วนร่วม จัดทำในพื้นที่ดำเนินงาน มีการพัฒนาโปรแกรมสำเร็จรูปบันทึกบัญชีครัวเรือน และพัฒนาเป็นเว็บไซต์โครงการ การมีรายละเอียด ข้อมูลรายรับรายจ่ายแผนที่สุขภาวะชุมชน มีการประเมินก่อนพัฒนา เพื่อสนับสนุนให้มีการนำข้อมูลดังกล่าวไปสู่การวิเคราะห์ สังเคราะห์ การกำหนดนโยบายและแผนงานแบบมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาความยากจน พัฒนาสังคมและสุขภาวะในรูปของแผนพัฒนาคุณภาพชีวิต แผนแม่บทชุมชนเพื่อการแก้ไขปัญหาความยากจน พัฒนาสังคมและสุขภาวะ แผนการแก้ไขปัญหาความยากจนนำร่อง การจัดทำบัญชีครัวเรือนรายการหนี้สิน และการประเมินหลังพัฒนา เป็นต้น ข้อมูลดังกล่าวได้เชื่อมโยงให้อยู่ในระบบฐานข้อมูลสารสนเทศ ของหน่วยงานกลไกภาคี การดำเนินงานในทุกระดับชุมชน ตำบล อำเภอ และจังหวัด แผนการแก้ไขปัญหาความยากจนทุกพื้นที่ได้ผลักดันให้ไปบรรจุไว้ในแผนพัฒนาท้องถิ่น แผน พัฒนา 3 ปี ขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) มีแผนแก้ไขปัญหาความยากจนพัฒนาสังคมและสุขภาวะ ได้ถูกบรรจุ

ไว้ในข้อบัญญัติงบประมาณรายจ่ายปี 2555 ในพื้นที่เป้าหมาย 6 อำเภอรวมจำนวนงบประมาณ 450,000 บาท สอดคล้องกับแนวคิดของสมชัย จิตสุชน ที่ถือว่าความยากจน เป็นสถานการณ์ชั่วคราว (Transient Poor) อาจนำไปสู่ความจนเรื้อรัง (Chronic Poor) และสถานการณ์จนสุดทุกกล่าวคือ ความยากจนแก้ไขได้โดยให้มีการพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงให้ถูกวิธี คือ การแก้ไขวงจรของความยากจน การมีระบบฐานข้อมูล การปฏิบัติจริง การมีข้อมูลรายรับรายจ่ายเพื่อจัดทำแผนที่สุขภาวะชุมชน การมีการประเมินก่อน-หลังการพัฒนา การวิเคราะห์สังเคราะห์ และการจัดทำแผนการแก้ปัญหาโดยประชาชนมีส่วนร่วม

3. การสร้างกระบวนการเรียนรู้จัดการองค์ความรู้ของชุมชนสู่การแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจสังคม และสุขภาวะมีกระบวนการเรียนรู้สู่การปฏิบัติของภาคีความร่วมมือแก้ไขปัญหาคความยากจน พัฒนาสังคมและสุขภาวะที่เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น โดยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยมีขั้นตอนกระบวนการดำเนินงานและผลการปฏิบัติที่สำคัญ คือ การสำรวจข้อมูลสภาพปัจจุบันปัญหาในประเด็นบัญชีครัวเรือน ข้อมูลสุขภาวะชุมชน การวิเคราะห์ข้อมูล การจัดทำแผนแบบมีส่วนร่วมการปฏิบัติตามแผนการติดตามประเมินผลการพัฒนาศักยภาพยกระดับองค์ความรู้กลุ่มเป้าหมาย และการสรุปบทเรียนและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การจัดเวทีสรุปบทเรียนและนำเสนอผลการดำเนินงานความร่วมมือแก้ไขปัญหาคความยากจนพัฒนาสังคมและสุขภาวะระยะที่ 1 (ปี 2554) เพื่อนำผลการดำเนินงานทำให้ได้ทราบผลการดำเนินงานเกี่ยวกับผลสำเร็จของโครงการ บทเรียนสำคัญ ปัญหาอุปสรรค และแผนการดำเนินงานต่อเนื่อง เป็นต้น

ผลการศึกษาสอดคล้องกับการศึกษาของ จุลลาด จันทรมสมบัติ (2547 : 21) เรื่อง แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาชุมชน คือ มีกระบวนการจัดแผนแม่บทชุมชน เริ่มต้นจากการวิเคราะห์ศักยภาพและกำหนดแนวทางพัฒนาตนเอง การหาเครื่องมือในการกำหนดยุทธศาสตร์แบบประชานิยม และมีกระบวนการอื่น ๆ ต่อไป

ผลการศึกษายังสอดคล้องกับแนวคิดของ อริศรา ชูชาติ และคณะ(2538 : 5-6)ในประเด็นกระบวนการพัฒนาการมีส่วนร่วมโดยการเรียนรู้ในแนวคิดของการพัฒนา คือ การได้รับประสบการณ์ การระบุประสบการณ์ การวิเคราะห์ประสบการณ์ การวางแผนและการปฏิบัติซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญในการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม

ผลการศึกษาสอดคล้องกับ แนวคิดหลักการพื้นฐานการทำงานแบบมีส่วนร่วมซึ่งเป็นข้อเขียนของธีระพงษ์ แก้วหาวงษ์ (2543 : 146-149) และข้อเขียนของ ประพนธ์ ปิยรัตน์ (2543 : 149-163) เกี่ยวกับขั้นตอนการมีส่วนร่วม ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน กระบวนการการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล ขณะเดียวกัน การมีส่วนร่วมที่แท้จริง ประกอบด้วย การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม การมีส่วนร่วมในการลงทุนและการปฏิบัติงาน และการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน ส่วนระดับของการมีส่วนร่วม ประกอบด้วย ระดับการตัดสินใจ ระดับการร่วมมือ และระดับการใช้ประโยชน์

ผลการศึกษาสอดคล้องกับ แนวคิดกระบวนการพัฒนาการมีส่วนร่วมโดยการเรียนรู้ในแนวคิดของการพัฒนาซึ่งเป็นข้อเขียนของอริ

ศรา ชูชาติ และคณะ (2538 : 6)ประกอบด้วย การปฏิบัติการปฏิบัติจะทำให้เกิดประสบการณ์ ที่ชัดเจนและการทดสอบ ค้นหา ทดลองและการ ปฏิบัตินำไปสู่การเรียนรู้สิ่งใหม่จากประสบการณ์ ใหม่ระบุประสบการณ์ขึ้น ตอนการระบุ อธิบาย ประสบการณ์แลกเปลี่ยน การวิเคราะห์ขั้นตอน การเริ่มต้น การทำความเข้าใจประสบการณ์ แนวคิด คติวิเคราะห์อย่าง และการวางแผนระบุ สิ่งที่ต้องการกระทำต่อไปจะมีบทบาทอย่างไร ในสิ่งที่ได้เรียนรู้จากประสบการณ์ พัฒนากลยุทธ์

ผลการศึกษาดังกล่าว ชี้ให้เห็นว่า โครงการ พัฒนาความร่วมมือแก้ไขปัญหาคความยากจน พัฒนาสังคมและสุขภาวะจังหวัดมหาสารคาม ระยะที่ 1 (ปี 2554) ได้ยึดหลัก การพัฒนาแบบ มีส่วนร่วม มุ่งสร้างความเข้มแข็งระดับรากหญ้า หากมีปัญหาหรือระหว่างดำเนินงานจะดำเนินการ แก้ไขทันที เป็นการนำปัญหาของชุมชนมาเป็น โจทย์หลักในการดำเนินงาน

ผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิด การมีส่วนร่วมมีลักษณะเป็นรูปของบันไดการ มีส่วนร่วม ของ ธีระพงษ์ แก้วหาญ (2543 : 148) ในประเด็นบันไดของการมีส่วนร่วม 8 ขั้น ประกอบด้วย ขั้นถูกจัดกระทำ ขั้นชี้แจง ขั้นให้ ข้อมูลข่าวสาร ขั้นปรึกษาหารือ ขั้นแสดงความ คิดเห็น ขั้นเป็นหุ้นส่วน ขั้นใช้อำนาจผ่านตัวแทน และขั้นควบคุมโดยประชาชน โครงการนี้ได้มี การดำเนินงาน 8 ขั้นตอน ขณะเดียวกันได้มี กระบวนการการเฝ้าระวังปัญหาที่จะเกิดขึ้น และได้เพิ่มความเอาใจใส่ ประสานงานทั้งเป็น ทางการและไม่เป็นทางการในการดำเนินงาน ด้วย

4. ตัวชี้วัดความสำเร็จในการดำเนินงาน โครงการ

ความสำเร็จของการดำเนินงาน กรอบ ประเด็นตัวชี้วัดความสำเร็จในการดำเนิน งาน

โครงการ มีการศึกษาและกำหนดกรอบประเด็น ตัวชี้วัดผลการดำเนินงาน การสร้างพันธสัญญา ข้อตกลงการยอมรับกรอบประเด็นตัวชี้วัดผลการ ดำเนินงานร่วมกับ เพื่อใช้ในการประเมินผลการ ดำเนินการก่อน-หลังการ ดำ เนินงาน เป็นเครื่อง ชี้วัดผลสำเร็จของงาน

ผลการศึกษาดังกล่าว สอดคล้องกับ ฉลาด จันทรมบัติ และคณะ (2545 : 30-39) ได้มีการศึกษาหลายโครงการและได้พัฒนาตัวชี้ วัด หลายมิติ เช่น กลุ่มอาชีพเช่น ด้านการผลิต และคุณภาพการผลิต ด้านการบริหารจัดการ กลุ่มด้านการตลาดด้านเศรษฐกิจด้านสังคม สิ่งแวดล้อมด้านการผลิตคุณภาพการผลิตด้าน การบริหารจัดการกลุ่มเป็นต้น โครงการพัฒนา ความร่วมมือแก้ไขปัญหาคความยากจน พัฒนา สังคมและสุขภาวะจังหวัดมหาสารคามระยะที่ 1 (ปี 2554)นี้ได้กำหนดตัวชี้วัดของการพัฒนา หรือผลการดำเนินงาน แบ่งออกเป็นด้านการแก้ ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคม และสุข ภาวะ และมีการแบ่งออกเป็นมิติในแต่ละด้าน อีก รวมมีตัวชี้วัดทั้งสิ้นจำนวน 73 ตัวชี้วัด ซึ่ง ตัวชี้วัดทั้งหมดได้มาจากข้อตกลงร่วมและความ เห็นชอบจากผู้เข้าร่วมโครงการ ซึ่งแสดงถึงการ มีส่วนรับผิดชอบตามแนวคิดของการดำเนินงาน แบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจริง

5. ภาคีส่งเสริมสนับสนุนเพื่อแก้ไขปัญหาคความยากจนตามความต้องการของชุมชนผล การดำเนินงานทำให้เกิดภาคีส่งเสริมสนับสนุน การพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาคความยากจน พัฒนา สังคมและสุขภาวะตามความต้องการของชุมชน โดยผ่านองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) จาก กระบวนการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติโดยมีขั้นตอน กระบวนการดำเนินงานและผลการปฏิบัติที่สำคัญ มีการวางแผนแบบมีส่วนร่วมมีการปฏิบัติให้เป็น จริงมีการสรุปสะท้อนผล มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

ผลการศึกษาดังกล่าว สอดคล้องกับ ข้อเสนอของศูนย์สารสนเทศและบริการการศึกษานอกระบบข้อเขียนของ เชิดศักดิ์ ชุมนุม (2540 : 35) ข้อเสนอของ พันธุ์ทิพย์ รามสูต (2540 : 31) ข้อเสนอของ รัตนะ บัวสนธ์ (2541 : 40) และข้อเสนอของสำนักงานโครงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จังหวัดกระบี่ ที่เน้นการมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการ ตามแนวคิดหลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ประกอบกับการใช้ประโยชน์จากภาคีส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน พัฒนาสังคมและสุขภาวะ โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และในพื้นที่ดำเนินงานยังมีภาคีความร่วมมืออื่น ๆ อีก หลายแห่ง ซึ่งชี้ให้เห็นว่า การดำเนินงานของโครงการนี้ต้องมีการใช้ศักยภาพในท้องถิ่นและประสานงานในทุกระดับ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

บทเรียนประสบการณ์ในการดำเนินโครงการแก้ปัญหาคความยากจนแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในช่วงระยะเวลา 1 ปีที่ผ่านมาซึ่งพอสรุปเป็นข้อเสนอเชิงนโยบาย ดังนี้

1) ข้อเสนอเชิงนโยบายต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรมีการจัดทำแผนแม่บทชุมชนของแต่ละชุมชนและนำไปสู่การทบทวนทุกปีในเวทีประชาคมตำบลอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป และจะได้ส่งเสริมและสนับสนุนให้แผนของชุมชนนำไปสู่การปฏิบัติให้เป็นรูปธรรมและต่อเนื่อง และมีกระบวนการ กลไกในการติดตามประเมินผล เพื่อนำบทเรียนขยายสู่ชุมชนอื่นๆ ต่อไป

2) ข้อเสนอเชิงนโยบายต่อคณะทำงาน

ยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด

คณะกรรมการพัฒนาจังหวัดควรนำโครงการเข้าสู่แผนฯ เพื่อให้เป็นโครงการนำร่องของจังหวัดในการแก้หนี้แก้จนของประชาชน และส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาต่อเนื่องทั้งในพื้นที่นำร่องและพื้นที่ขยายให้ครอบคลุมจังหวัด ในลักษณะของประชาคมหรือแก้ไขปัญหาความยากจนของจังหวัดมหาสารคามให้ประสบความสำเร็จ

3) ข้อเสนอเชิงนโยบายต่อธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรควรนำบันทึกบัญชีครัวเรือนของเกษตรกรในพื้นที่ไปพิจารณาและวางแผนส่งเสริมและสนับสนุน อาทิ ใช้เป็นหลักทรัพย์ค้ำประกันเงินกู้ยืมหนึ่ง เพื่อการพัฒนาครอบครัวตามแผนพัฒนาคุณภาพชีวิตของครอบครัวแต่ละครอบครัว และควรพิจารณาการสนับสนุนกิจกรรมกลุ่มเพื่อพัฒนาอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ในชุมชนที่สอดคล้องกับแผนชุมชนของแต่ละชุมชน

2. ข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน

1) การทำงานโครงการเพื่อแก้ปัญหาความยากจนจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนให้เข้ามามีบทบาทในการทำงานร่วมกัน ในลักษณะภาคีความร่วมมือและทุกภาคส่วนจะต้องสามารถทำงานแบบบูรณาการกันได้อย่างต่อเนื่อง

2) องค์กร หน่วยงานพัฒนาทุกภาคส่วน การคิดค้นเครื่องมือต่างๆ ในการนำไปสู่กระบวนการแก้จนของชาวบ้านจะต้องเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน จึงจะทำให้กลุ่มเป้าหมายนำไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมได้

3) การบันทึกรายรับรายจ่ายต่อเนื่อง

และนำบัญชีรายรับรายจ่ายมาวิเคราะห์ทุกเดือน และนำผลการวิเคราะห์สู่การวางแผนชีวิตของตนเอง จะทำให้กลุ่ม เป้าหมายสามารถพิจารณาหารูปแบบในการพัฒนาตนเองได้อย่างเหมาะสม

4) การมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกกระบวนการจัดทำแผนชุมชนตั้งแต่กระบวนการจัดตั้งคณะกรรมการ คณะทำงาน การศึกษาข้อมูลพื้นที่การนำเข้าข้อมูลเข้าสู่ระบบการจัดทำระบบข้อมูล ฐานข้อมูลชุมชน นำข้อมูลมาสู่การวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อร่วมกันวางแผนชุมชน แผนการพัฒนา แผนกิจกรรม และแผนโครงการ ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการ การของชุมชนโดยแท้จริง

5) การวิจัยและพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน ควรใช้กระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนเพราะเป็นการวิจัยและพัฒนาไปพร้อมๆ กัน สามารถปรับปรุงแก้ไขการดำเนินงานให้ไปสู่ความสำเร็จได้ ในระหว่างการทำงานเป็นการให้ชุมชน

เข้ามามีส่วนส่วนในกระบวนการพัฒนาดังแต่ การคิด การตัดสินใจ การวางแผน การปฏิบัติ ตามแผน การประเมินผล และรับผลประโยชน์ ด้วย

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณนายอำนาจ ประดิษฐ์ อดีตนายกสภามหาวิทยาลัยมหาสารคาม ดร.สีลาภรณ์ บัวสาย รองผู้อำนวยการสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ที่ให้การส่งเสริมและประเมินคุณภาพงานวิจัย และขอขอบคุณธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ที่ให้การสนับสนุนการวิจัย ตลอดจนทั้งขอขอบคุณองค์การบริหารส่วนตำบลที่เป็นกลุ่มเป้าหมายการวิจัยทั้ง 6 ตำบล และโดยเฉพาะรองผู้ว่าราชการจังหวัดมหาสารคาม (นายสุทธิพันธ์ บุญมี) ที่ให้การส่งเสริมสนับสนุนจนทำให้โครงการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง ส่งผลต่อการปฏิบัติจริง

References

- Bonyaratsoonton, Jaturong. & Nonpattamadoon. (2007). **Basic Welfare: Basic of Income Fairness of Underprivileged People**. Bangkok: Economic and National Social Consultant Council.
- Chalard Chantarasombat. (2004). **Establishment and Development of Community Organization Network for Self-Reliance: A Case Study in Prachapattana Sub-district, Wapeepatoom District, Mahasarakam Province**, Mahasarakam: Network
- . (2008). **Participatory Planning for Community Development**. Mahasarakam : Apichat Printing.
- . (2008). **Participatory Planning for Local Development**. Mahasarakam : Mahasarakam University Printing.
- . (2009). **Academic Package of Educational Management for Local Development**. Mahasarakam: Mahasarakam University Printing.

- _____. (2009). **Development of a Management Action Learning Process Facilitating Student Centered Learning Education Management for Local Development Course 0501803.** The Social Sciences, Medwell Journals, 2009, 4(5) pg. 424-427.
- Center for Learning and Promotion of Community Strength and Economic Basis. Faculty of Education, Mahasarakham University.
- Chalard Chantarasombat. et. al., (2002). **Theoretical Approach into Practice : Participatory Planning for Local Development.** Mahasarakham: Faculty of Education, Mahasarakham University.
- Faculty of Social Development, National Institute of Development Administration. (1991). **Social Theory.** n. d. (Copied Document)
- Kaew-ha-wong, Teerapong. (2000). **Process for Promotion of Community Strength, Social Community.** Khon Kaen: Project for Establishment of Community Strength Promotion, Academic Public Health Association, North Eastern Region.
- Marquard M.J. (1999). **Action Learning in Action: Transforming Problem and People for Word Class Organization Learning.** Palo alto : Dares-Black Publishing,
- Ramsoot, Pantip. (1997). **Participatory Action Research.** Bangkok: Public Health Institute Development, Mahidon University.
- Research and Development Unit of Community Strength and Learning Management. (2011). **Handbook for Work Development based on Success Indicator of Collaboration Project for Solving Poverty Problem, Social Development, and Health Condition In Mahasarakham Province.** Faculty of Education, Mahasarakham University.
- Sri-sa-ad, Boonchom. (2002). **Basic Research.** 7th Edition. Bangkok: Suwiriyan.
- Sutiwong, Anchalee. et.al., (2009). **Report of 1 Year Progress. Collaboration Project for Solving Poverty Problem, Social Development, and Well Being.** Utaitanee Province, Utaitanee. (Copied Document).